LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Jaarverslag 2022

TIP!
Achterin is een unieke projectenkaart te vinden.

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C017135

CO2 neutral print

Inhoudsopgave

Ga direct naar de gewenste pagina door erop te klikken!

Voorwoord — 3
Dorien Fröling

1. Flip ten Cate zwaait af - bevlogen voorvechter van ruimtelijke kwaliteit — 5
In gesprek met Flip ten Cate (Directeur Federatie Ruimtelijke Kwaliteit)

2. Een bijzondere reconstructie dankzij de kracht van naoberschap — 8
In gesprek met Hans de Waal Malefijt (Plaatselijk Belang), Aries Kuiper (Projectleider cluster ontwikkeling gemeente Borger-Odoorn) en Marjo Montforts (Adviseur archeologie Libau)

3. Gemeentelijk monument op maat versterkt — 11
Een gesprek met Ingrid Verbeek en Margreet Bakker (eigenaren) en Jan Olthof van Monumentenwacht Groningen en Erfgoedloket Groningen

4. De kwaliteit van de ruimte een blijvende opgave — 14
In gesprek met Dianne Maas-Flim (Bouwmeester versterking gemeente Groningen) en Francesco Veenstra (Rijksbouwmeester)

5. Water en bodem sturend - terug naar de waarom-vraag — 17
In gesprek met Stijn Koole, partner bij BoschSlabbers Landschapsarchitecten

6. In herinnering - Wijbrand Havik door Flip ten Cate — 20
In gesprek met Flip ten Cate over de oud-directeur van Libau

7. Over Libau — 21
Onze organisatie — 23
Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit — 25
Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK) — 28
Steunpunt Cultureel Erfgoed — 29
Erfgoedloket Groningen — 31

Samenstelling Commissies en RVT 2022 — 36
Adviesaanvragen Groningen en Drenthe — 37
Jaarrekening 2022 — 38
Waarderingsgrondslagen 2022 — 40

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Voorwoord

Een goede omgevingskwaliteit vraagt om een integrale afweging. De nieuwe Omgevingswet is daarop ingericht. De focus verschuift van het toetsen aan normen naar het sturen op kwaliteiten. Minder bekritiseren wat we niét willen, meer stimuleren wat we wél willen! De afgelopen jaren hebben we ons op deze omslag voorbereid. Zo kunnen we de vernieuwde processen beter ondersteunen.

We hebben onder andere een handig digitaal systeem opgezet dat inmiddels door bijna alle gemeenten wordt gebruikt: Portaal Libau. Dit alles helpt, maar uiteindelijk zit de cultuuromslag in ons hoofd en onze houding. Meer burgerparticipatie en overleg vroeg in het proces, meer flexibiliteit en het delen van kennis en ervaring. Bovenal vraagt het om een visie op de toekomst: hoe we willen leven, wonen en werken?

> **“De huidige cultuuromslag vraagt om een visie op de toekomst: hoe we willen leven, wonen en werken?”**

Foto: Janna Bathoorn

De gebiedsontwikkelingen en transities die aanstaande zijn hebben grote invloed op de inrichting van de leefomgeving. We spraken hierover Francesco Veenstra (Rijksbouwmeester) en Dianne Maas-Flim (bouwmeester versterking gemeente Groningen). De menselijke maat moeten we niet uit het oog verliezen en de kwaliteit van een gebied moet juist worden meegenomen geven zij aan.

Een fijne leefomgeving waarin mensen zich herkennen en thuis voelen is belangrijk. Erfgoed zorgt voor verbinding met de regio waarin we wonen. De oude structuren en patronen in het landschap en de (historische) bebouwing vormen het fundament voor de doorontwikkeling van onze leefomgeving. Water en bodem sturend worden omarmd als nieuwe principes, maar in feite zijn deze principes niets nieuws. Vroeger hielden we al rekening met de kracht van het water en de bodemgesteldheid in de manier waarop we ons landschap inrichtten. Stijn Koole wijst in zijn interview op het belang om deze principes opnieuw als uitgangspunt te nemen voor de inrichting van stad en land. Hij pleit voor balans tussen een technische benadering en het natuurlijke systeem.

Samen gaan we met onze leefomgeving aan de slag. Betrokken bewoners zijn daarbij goud waard. Dat bewijst het interview over de Valtherschans: een bijzonder project waar, samen met de bewoners, het verleden tastbaar is gemaakt. Hoe belangrijk het is dat bewoners het heft in eigen hand nemen komt ook naar voren uit het gesprek met Ingrid Verbeek en Margreet Bakker, eigenaren van een gemeentelijk monument in Eenum. Met advies en steun vanuit het Erfgoedloket is de versterking van hun pand uiteindelijk tot een goed einde gebracht.

“Libau heeft de kennis in huis om integraal mee te denken en uit te voeren.”

Hoe laten we nieuwe ontwikkelingen landen in wat er al eeuwen ligt? Libau heeft de kennis in huis om - integraal en overstijgend - met de verschillende domeinen mee te denken en uit te voeren. Vanuit verschillende disciplines verbinden we zo theorie met praktijk. Ook afgelopen jaar zijn we volop aan de slag geweest met gemeente, provincie en waterschap. We brengen ruimtemakers en erfgoedspecialisten bij elkaar om kennis en ervaring te delen.
Mijn voor-voorganger Wijbrand Havik heeft een belangrijke stempel op Libau gedrukt. Flip ten Cate, directeur van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, roemt hem daarnaast als voorvechter van de ruimtelijke kwaliteit in Nederland.
Ter nagedachtenis staat Flip in dit jaarverslag stil bij de herinneringen die hij aan Wijbrand heeft.

Libau bestaat 95 jaar! Voor dit jubileum mag een speciale editie van ons jaarverslag niet ontbreken. Aan de binnenkant van de achterkaft is een bijzondere poster toegevoegd. Het is een frisse ontdekkingstocht door de regio met bijzondere tekeningen. In één oogopslag geeft dit een levendig beeld van een aantal van onze activiteiten in 2022, in zowel Drenthe als Groningen!

Dorien Fröling
Directeur Libau

1. Flip ten Cate zwaait af
bevlogen voorvechter van ruimtelijke kwaliteit

Waar organisaties als Libau zich op lokaal niveau inspannen voor een goed ingerichte dagelijkse leefomgeving, doet de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit dat voor de natie als geheel. Directeur Flip ten Cate gaat dit jaar met pensioen, een passend moment om hem te vragen naar zijn visie op ruimtelijke kwaliteit. Hij blikt terug en vooruit.

Waar Libau over vier jaar het 100-jarig bestaan viert, heeft de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit (FRK) inmiddels de gezegende leeftijd van 92 bereikt. Ze vertegenwoordigt een kleine tachtig procent van alle welstands- en monumentencommissies in Nederland, die inmiddels met succes de transitie doormaken naar integraal werkende commissies Ruimtelijke Kwaliteit. Flip ten Cate voelt zich echt de ambassadeur en voorvechter van deze achterban: “Ons ledenbestand omvat zeven regionale commissies, waaronder Libau, en 49 lokale commissies en daarmee vertegenwoordigen wij landelijk de advisering aan gemeenten. Opdat deze hun wettelijke opdracht, het zorgen voor een goede leefomgeving, goed uit kunnen voeren. Wij voelen dus een sterke band met zowel de gemeenten, als de regionale kwaliteitsorganisaties.”

Op de agenda

In grove lijnen verloopt het werk van de Federatie via twee wegen, zo schetst Ten Cate. “We spelen mee in het nationale spel inzake de regelgeving rondom een goede omgevingskwaliteit. Denk bijvoorbeeld aan de Omgevingswet maar ook aan thema’s als flexwoningen en welstandsvrij bouwen. Formeel hebben we een adviserende taak richting het Rijk over de bouwregelgeving. Dat vergt een stevige lobby, zodat een en ander op lokaal niveau goed kan worden ingevuld. De tweede weg behelst het belang van ruimtelijke kwaliteit voortdurend op de agenda te zetten. Dat doen we bij alle partijen die daarin een rol spelen, van ontwerpers tot opdrachtgevers en bouwers. De Federatie neemt ook deel in tal van samenwerkingsverbanden en hamert daarin met kracht op een zorgvuldige inrichting van de ruimte om ons heen”.

In het honderd

De middelen die de Federatie daarvoor inzet, zijn heel divers. Zo worden bijvoorbeeld met regelmaat handreikingen over actuele kwesties uitgebracht: “We hebben samen met VNG en RCE een modelverordening gemaakt over hoe gemeenten de nieuwe adviescommissies Ruimtelijke Kwaliteit kunnen instellen. Veel gemeenteraden hebben daar gebruik van gemaakt en dat is een goede zaak, aangezien met de start van de Omgevingswet de ‘oude’ commissies vervallen. Ik durf te stellen dat zonder ons die modelverordening er niet was gekomen en de boel redelijk in het honderd was gelopen.” Onder de verordening ligt een handreiking die organisaties als Libau goed van pas kan komen: “Daarmee kunnen de medewerkers binnen de gemeenten het gesprek over de borging van ruimtelijke kwaliteit verder voeren.”

Locatiespecifiek ontwerp

Ook in het debat over andere actuele thema's roert de FRK zich, zoals over de bouw van industrieel vervaardigde woningen. "Woningcorporatiekoepel Aedes benaderde ons met de vraag of wij niet op nationaal niveau een soort goedkeuring konden afgeven." Zo van: "als het ontwerp er zo ongeveer uitziet, dan voldoet het in heel Nederland. Om daarmee sneller te kunnen bouwen, was de gedachte." Ten Cate paste ervoor: "Zo werkt het niet. Je hebt altijd lokale kenmerken die een rol spelen in een ontwerp. Bovendien: veel woningen bouwen is niet hetzelfde als een dorp of stad bouwen. Dat is afhankelijk van veel meer factoren." De FRK gaf de vraagstelling daarom een flinke draai:

> **"Veel woningen bouwen is niet hetzelfde als een dorp of stad bouwen."**

Flip ten Cate

"Hoe kunnen we fabrieksproductie combineren met een goede ruimtelijke kwaliteit, die juist ook locatiespecifiek is? Daar denken we nu verder over door, met onder meer ook het College van Rijksadviseurs en de Rijksbouwmeester."

Ook over de genoemde flexwoningen, die er in principe voor een korte tijd staan, heeft de FRK-directeur de nodige gedachten. "Ten principale denk ik: waarom zou je hiertoe overgaan? Minister De Jonge wil veel en snel bouwen, maar probeert eigenlijk een geitenpaadje te creëren om zijn eigen regels rondom ruimtelijke kwaliteit te ontwijken. En waarom? Wegen die paar weken of maanden tijdswinst in het proces echt op tegen vijftien jaar aan mindere kwaliteit? Er groeien straks kinderen op in straten waarin een loopje is genomen met zorgvuldigheid als het gaat om leefbaarheid, kwaliteit en schoonheid. Ik vind dat onbestaanbaar."

Met hart en ziel

Kijkend dan naar de toekomst en de rol van 'welstand': welke ontwikkeling ziet Ten Cate voor zich? "De traditionele rol – toetsing van bouwplannen op basis van criteria – wordt minder. Het zal veel meer gaan over het uitlokken van het best mogelijke plan. Dat betekent bevragen, stimuleren en de betrokken partijen verleiden het nóg beter te doen. Dat vraagt een andere houding van ons. Maar vooral oog voor de vraag: heeft een opdrachtgever met hart en ziel gewerkt aan een plan? En levert dat meerwaarde op: voor het object zelf, maar zeker ook voor de omgeving?

Dan gaat het om vakmanschap maar zeker ook om engagement. Niet voor niets stelt de Belgische architect Bob van Reeth aan zijn opdrachtgevers eerst de vraag: wat is uw culturele opdracht aan mij? Pas daarna gaat het over het programma en allerlei andere praktische zaken." Ten Cate citeert in deze ook graag de onlangs overleden Adri Duivesteijn: "Hij zei dat ruimtelijke kwaliteit het streven is naar steeds beter. Oftewel: steeds weer een stap vooruit zetten. Daarmee is ruimtelijke kwaliteit ook heel erg een proces en veel minder een precies grijpbaar begrip."

Flip ten Cate

Ontwijkend gedrag

De eerste stappen worden al gezet op dit pad, is de overtuiging van Ten Cate: “Het bewaken van de ruimtelijke kwaliteit is een culturele daad. Daarvoor kunnen we leentjebuur spelen bij ontwerpers en kunstenaars, om te leren van hun verbeeldingskracht. Methodes zoals het ontwerpend onderzoek zijn nadrukkelijk bedoeld als oefening in het out-of-the-box denken en crossovers maken tussen uiteenlopende opgaven en disciplines. Alle betrokkenen moeten mee in dit proces en zich dit eigen maken. Ik vind het regelrechte schande wanneer aannemers bijvoorbeeld zeggen dat ze ‘ook nog eens ruimtelijke kwaliteit moeten maken en dat gemeenten daar wel een deskundige voor hebben’. Dat soort ontwijkend gedrag, daar kan ik heel slecht tegen.”

De ontwikkeling die de welstands- en monumentencommissies doormaken beoordeelt hij daarentegen als zeer positief: “We gaan steeds integraler te werk en als het lukt die lijn door te zetten, zijn de commissies goud waard voor gemeenten. Zij kunnen bestuurders en ambtenaren echt helpen bij de vaak complexe opgaven waar zij voor staan.”

2. Een bijzondere reconstructie
dankzij de kracht van naoberschap

De bewoners van het Drentse dorp Valthe kunnen trots zijn. Ze hebben het eeuwenoude verdedigingswerk Valtherschans in ere hersteld. Een zorgvuldig proces leidde in 2022 tot de aanleg van een gracht, wallen, bastions en het voormalige binnenterrein. Tijdens de opgravingen werd zelfs een kanon gevonden. Tijd voor een terugblik met drie direct betrokkenen.

Het is een niet-alledaags proces geweest. In 2014 namen de bewoners het initiatief om het verdedigingswerk Valtherschans te reconstrueren, samen met de BOKD (het netwerk voor Drentse dorpen). Hans de Waal Malefijt (voorzitter Plaatselijk Belang Valthe) licht toe: “De BOKD stelde de vraag aan de bewoners: wat vinden jullie nu interessant aan het dorp Valthe? De Valtherschans was één van de plekken die genoemd werd.” Dat eerste idee werd uitgewerkt en breed onder de aandacht gebracht, onder meer bij de gemeente Borger-Odoorn. Waar een eerste initiatief in de jaren negentig strandde, lukte het nu wel. Twee grondeigenaren werden benaderd door Plaatselijk Belang en wilden medewerking verlenen; het resulteerde in 2021 in de grondaankoop door de gemeente.

Alles op alles

“Het was tot het laatste moment heel spannend, gaat het lukken?”, zo vult Marjo Montforts adviseur archeologie bij Libau aan. Zij wijst op de steun die wethouder Freek Buijtelaar, burgemeester Jan Seton en projectleider Aries Kuiper aan het initiatief gaven. Deze laatste benoemt de grondverwerving als cruciale stap: “Daar zat het jarenlang op vast. We hebben alles op alles gezet en alle betrokken partijen over de streep getrokken.”

In de tussentijd was de planontwikkeling al volop op gang gekomen, met tal van bewonersavonden. Met een speciale werkgroep van Plaatselijk Belang werd dit proces aangestuurd, waarbij onder meer drie verschillende opties voor de gebiedsinrichting werden voorgelegd. Dat zorgde voor veel draagvlak. De Waal Malefijt: “We zijn zelf ook bezig gegaan met de begroting voor de reconstructie en met name voor de civiele werken. Zo slaagden we erin een LEADER-subsidie binnen te halen, waarmee de haalbaarheid van het project een verdere impuls kreeg.”

Grotendeels moeras

Voor veel bewoners van het dorp werd het een kennismaking met de eigen geschiedenis. De Waal Malefijt: “Het begrip Valtherschans was bij sommigen wel bekend, maar het fijne wist men er ook niet van. Het waarom en wanneer van de schans, dat hebben we voortdurend uitgedragen. We gaan daar de komende tijd ook mee door, bijvoorbeeld door het in het basisonderwijs een plek te geven, met lesbrieven en andere middelen. Het verleden wordt hier echt tastbaar.”

Dat verleden is de tijd dat de omgeving van Valthe nog grotendeels moeras was en Nederland geteisterd werd door de Tachtigjarige Oorlog. Kuiper: “Dit was een strategisch punt op de flank van de Hondsrug, alleen hier was via een smalle strook over de Valtherdijk het ommeland toegankelijk.” Het archeologisch onderzoek wierp daar het nodige licht op, zo maakt Marjo Montforts duidelijk: “Er was niets meer van de schans te zien. In 2016 heeft de gemeente met grondradar en grondboringen het gebied onderzocht. Toen is de gracht aangeboord. Later zijn er nog proefsleuven gegraven die allerlei vondsten opleverden uit de 17de eeuw. Met als grote verrassing: de loop van een gietijzeren kanon. Een unieke vondst voor Drenthe!”

> **“Voor veel bewoners werd het een kennismaking met het eigen dorp.”**

In kaart gebracht

In de financiële opzet was geen rekening gehouden met de restauratie van het kanon. Montforts verzon een list en benaderde de provincie Drenthe, die formeel eigenaar is van alles wat als archeologische vondsten uit de grond wordt gehaald. “De provincie trok de portemonnee en daarmee kon het kanon in een gespecialiseerd restauratieatelier in Limburg worden hersteld. De grachten van de oude schans zijn deels uitgegraven en ook die actie leverde nog de nodige interessante ontdekkingen op.

De voorwerpen zijn in kaart gebracht en kunnen in bruikleen ook weer worden teruggegeven aan het dorp, om ze te exposeren. Dat hoort allemaal bij fase twee van dit project – het vertellen van het verhaal van de Valtherschans.” Kuiper: “En dat doet ook goede dingen voor de leefbaarheid in het dorp.”

V.l.n.r. Hans de Waal Malefijt (Plaatselijk Belang Valthe), Marjo Montforts (Libau), Aries Kuiper (gemeente Borger-Odoorn) op één van de wallen van de schans. Foto: Janna Bathoorn

Breder kader

Het project biedt veel kansen voor verdere spin-off, zo wordt geconcludeerd door het drietal, bijvoorbeeld in toeristisch-recreatief opzicht. De Waal Malefijt ziet bijvoorbeeld kansen voor kleinschalige festivals. Montforts ziet de plek als onderdeel van een groter narratief: “Dit is niet de enige schans in Drenthe. Bij Emmen liggen er ook nog een paar en ook in Noord-Drenthe is er een te vinden. Het zou mooi zijn als die met een routestructuur kunnen worden verbonden.

Dan krijg je een verhaal over de linie van die schansen en waar die toe gediend hebben. Dan zet je de Valtherschans in een breder kader.” Hans de Waal Malefijt kan haar direct op de wenken bedienen: “Van Coevorden naar Groningen loopt de Bommen Berend-wandelroute en sinds kort is de Valtherschans daarin opgenomen.” Qua toegankelijkheid heeft hij nog wel een andere wens: “De schans ligt aan de andere kant van een 60km/h-weg.

Dat maakt de bereikbaarheid vanuit het dorp lastig voor de eigen bewoners en de eigen scholen. Momenteel voeren we dan ook gesprekken over de verkeersveiligheid en hoe iedereen het terrein veilig en gemakkelijk kan bereiken.” Kuiper: “De bewoners maken zich sterk voor een 30km/h-zone op deze plek; daar zal de gemeente iets van moeten vinden.”

Veel geld

Zijn er – terugkijkend op het proces – ook zaken waar we van kunnen leren? Hans de Waal Malefijt geeft aan dat een project als dit voor een groep vrijwilligers een buitenproportionele opdracht betekent: “Het gaat om veel geld, met een toch ingewikkelde LEADER-procedure. Voor bedrijven is dat gesneden koek, voor ons geldt dat veel minder.” Kuiper kan dat onderschrijven: “Het gaat hier inderdaad om een groot project. Ik kan me voorstellen dat we als gemeente dat nog beter zouden kunnen faciliteren, door daar extra menskracht voor beschikbaar te stellen.”

> **“Dit project kan als vliegwiel werken. Laat het maar organisch groeien.”**

Een bijkomend nadeel, zo geeft De Waal Malefijt aan: “Is dat de subsidie een vast bedrag is, dat niet aangepast wordt op het moment dat bijvoorbeeld de kosten van aannemers fors stijgen – zoals de afgelopen tijd gebeurde.” “De theorie van de subsidieaanvraag correspondeert dan niet meer helemaal met de praktijk,” zo concludeert Marjo Montforts. Niettemin is ze positief gestemd over de toekomst: “Dit project kan als een vliegwiel gaan werken. Laat het maar organisch groeien, dan sluiten er vast nog allerlei zaken op aan.”

Marjo Montfoort, Aries Kuiper en Hans de Waal Malefijt highfiven op het succes van de samenwerking. Foto: Janna Bathoorn

3. Gemeentelijk monument op maat versterkt

Ingrid Verbeek en Margreet Bakker kochten in 2010 een fraai pand in Eenum. Ze konden toen niet bevroeden dat ze als eigenaren niet lang daarna in een complex traject zouden belanden: eerst van schadeherstel, toen de versterking. Het heeft al met al jaren geduurd. Hoe kijken ze terug, nu hun huis eindelijk veilig is verklaard? Een gesprek over volhouden en doorzetten, waar ook Jan Olthof bij aanschuift vanuit het Erfgoedloket Groningen.

Het leek allemaal zo mooi, toen ze dertien jaar geleden hun intrek namen in hun woonhuis in Eenum. Een zorgvuldige verbouwing droeg nog eens bij aan het woonplezier. Met de forse aardbeving bij Huizinge in 2012 en de daaropvolgende keren dat de grond (en het huis) zouden bewegen, werd dat geluk allengs minder. Hoewel het in die eerste jaren best voorspoedig verliep, zo geeft Verbeek aan: “De eerste schades kwamen, maar in overleg met de NAM werden die vlot en goed gerepareerd, dat liep als een trein.”

Ingewikkelder werd het echter toen het versterkingstraject in gang werd gezet. Vanaf het begin hadden Verbeek en Bakker de ambitie om dit proces in eigen hand te houden en zelf de beslissingen te nemen. Verbeek: “We wisten dat het huis niet meer veilig was en dat er iets aan moest gebeuren. Maar hoe? We hebben ons toen aangemeld bij het pilotproject Eigen Initiatief, waarbij de regie deels bij de eigenaar ligt.”

Traject vertraagd

Het eerste constructeursadvies dat op de mat plofte was een domper. Bakker: “Het huis dat we zelf net hadden verbouwd, zou aan de binnenkant compleet gesloopt worden. Vloeren eruit, wanden eruit. Daar konden we niet mee leven; op deze manier zouden we ons huis echt kwijtraken. Een pand dat we juist zo mooi hadden verbouwd. We hebben toen het traject heel bewust op ‘stop’ gezet, alles stilgelegd. Hier moesten we echt over nadenken.” Toevallig woonde Verbeek een lezing bij door Eefje van Duin van het Erfgoedloket en hoorde toen over de voordelen van een monumentenstatus.“ Wij waren daarvan niet op de hoogte. Je hoort weleens van die verhalen – zeker bij rijksmonumenten – dat er dan nog geen spijker meer in de muur mag worden geslagen, maar in ons geval heeft het alleen maar meerwaarde gehad.” Bakker en Verbeek deden een statusaanvraag voor een gemeentelijk monument bij de gemeente Loppersum. Een jaar later werd de status van het woonhuis omgezet van karakteristiek pand naar gemeentelijk monument.

Sterkere positie

Die meerwaarde had zeker ook betrekking op de rol die het Erfgoedloket in het proces ging spelen. Verbeek zegt hierover: “De medewerkers van het Erfgoedloket kwamen bij ons op bezoek, keken mee met rapporten en gaven tips. Het Erfgoedloket heeft de deskundigheid in huis die je zelf zou willen

“Het Erfgoedloket heeft de deskundigheid in huis die je zelf zou willen hebben.”

Ingrid Verbeek (l) en Margreet Bakker voor hun monumentale woonhuis. Foto: Janna Bathoorn

over de precieze ingrepen aan het huis. We merkten: het Erfgoedloket van Libau heeft status. Als zij zeiden dat een bepaalde oplossing ongewenst was, kwam die er ook niet. Dat versterkte onze positie als eigenaren in belangrijke mate.” Olthof reageert: “Wij hebben al vanaf het begin gezegd – en doen dat ook bij andere eigenaren – dat ze niet alles hoeven te slikken wat er wordt aangedragen. Laat je niets opdringen waar je niet achter staat, dat hebben ze hier goed opgepakt.”

Maatwerk is mogelijk

Een tweede constructeursadvies deed veel meer recht aan de kwaliteiten van het woonhuis en op basis daarvan is de versterking ook ter hand genomen. In de bouwbegeleider van Eigen Initiatief van de Nationaal Coördinator Groningen troffen Verbeek en Bakker een steun en toeverlaat: “Deze is echt voor onze belangen gaan staan en heeft ons in de gesprekken met de aannemer en de constructeur steeds goed geadviseerd. Zonder zijn steun hadden we dit resultaat niet bereikt.

Foto: Janna Bathoorn

Bij de versterking zijn de waarden van het exterieur en het interieur ongemoeid gelaten. De ankers zijn alleen in de zolderberging zichtbaar. Tegelijkertijd zijn verduurzamingsmaatregelen zoals isolatie meegenomen.

Hij heeft bijvoorbeeld ook de contacten met de gemeente verzorgd, wat ons veel werk scheelde.” Het resultaat is een woonhuis dat op zo’n manier is versterkt dat nergens de versterkende maatregelen aan de buitenkant zichtbaar zijn. Verbeek: “Zo wilden wij het. Het sterkt ons in de overtuiging dat een versterking-op-maat wel degelijk mogelijk is. Het huis is op deze manier helemaal van ons gebleven en dat maakt dat ons dit hele traject, hoe lastig soms ook, wel waard is geweest.”

Erfgoed beter beschermen

De tip die Verbeek en Bakker aan het einde van het gesprek meegeven: breng de voordelen van de gemeentelijke monumentenstatus breder onder de aandacht, met name ook bij de eigenaren. “Een karakteristiek pand mag eventueel worden afgebroken, een gemeentelijk monument niet. Zelf hadden wij daar niet eerder van gehoord, maar nu zeggen we het tegen iedereen. Met de boodschap daarbij: een rapport is ook maar een rapport, je hoeft dat als eigenaar niet klakkeloos over te nemen. Er zijn altijd andere en betere oplossingen mogelijk. Zoek daarom ook zeker als eigenaar contact met het Erfgoedloket van Libau. Ook dat is mogelijk nog iets dat niet iedereen weet.” Bakker vult aan: “Het is onze missie dat het erfgoed beter wordt beschermd. En dat begint bij een betere bescherming van de eigenaren zelf.” Olthof is blij met deze suggesties: “De bekendheid wordt steeds groter. Inmiddels zien we dat een groeiend aantal particulieren de aanvraag voor een monumentenstatus instuurt, dat is positief. In Groningen zijn maar heel weinig panden echt beschermd op deze manier en dat geldt met name voor particuliere woonhuizen. Daar kunnen we zeker dus nog een slag in winnen.”

> **“Het is onze missie dat het erfgoed beter wordt beschermd. En dat begint bij een betere bescherming van de eigenaren zelf.”**

4. De kwaliteit van de ruimte
een blijvende opgave

Een ontmoeting met twee bouwmeesters: de een lokaal actief, de ander landelijk. Dianne Maas-Flim is bouwmeester versterking bij de gemeente Groningen, Francesco Veenstra is de Rijksbouwmeester. Beiden zijn architect en hebben een duidelijke visie op de inbedding van ruimtelijke kwaliteit, in processen rondom versterking, woningbouw en andere ingrepen in de gebouwde omgeving. Die borging kan wat hen betreft een stuk beter.

De eerste vraag die aan de bouwmeesters wordt voorgelegd: Hoe staat Groningen ervoor, ook in vergelijking met de rest van Nederland? Volgens Veenstra is Groningen uniek door het momentum van de versterkingsoperatie en het tempo dat daarin gemaakt moet worden. Hij signaleert een toenemende aandacht voor omgevingskwaliteit, die bijvoorbeeld blijkt uit de instelling van een 'bouwmeester atelier' bij de Nationaal Coördinator Groningen (NCG). Ook Libau draagt bij aan deze ontwikkeling, met onder meer werkboeken met gebiedskwaliteiten die als onderlegger zijn gebruikt voor de gebiedsbiografieën. Deze gebiedsbiografieën helpen om de cultuurhistorie mee te nemen in ruimtelijke plannen voor de toekomst. Tegelijkertijd is Veenstra ook bezorgd, juist ook omdat er zoveel tijdsdruk is in Groningen: "We moeten ruimtelijk ontwerp en ruimtelijke kwaliteit inbedden in de opgaven waar we aan werken. Dat belang moeten we vrij opdringerig aanreiken aan gemeenten, provincie maar ook aan corporaties en marktpartijen. Het mag niet facultatief zijn. Waarom zou bijvoorbeeld bij fabrieksmatige woningbouw een constructeur wel verplicht zijn maar een architect niet?"

> **"Ruimtelijk ontwerp en ruimtelijke kwaliteit mag niet facultatief zijn."**

Keuzes maken

Dianne Maas-Flim herkent dit momentum, dat echter volgens haar niet zomaar is ontstaan: "Er is veel effort in gestopt om ruimtelijke kwaliteit in de versterking op de agenda te krijgen en onderdeel te maken van de opgave." Er liggen volgens haar kansen om ruimtelijke kwaliteit nu echt beet te pakken, zeker gezien de kabinetsreactie op het PEGAS-rapport waarin ruimtelijke kwaliteit één van de maatregelen is. "Het krijgt daarmee – eindelijk! – een plek in het systeem van de versterking.

Twee bouwmeesters en hun visie op de kwaliteit van de ruimte.

Er is veel kennis beschikbaar, we hebben veel mooie studies: dat zijn handvatten om de toekomst van Groningen mee vorm te geven. Ik constateer alleen wel dat die kennis nog niet volop wordt gebruikt en dat is jammer. Het gaat dus om verbinden, handen en voeten geven en vervlechten in het proces. Als dat hier lukt, kan die ervaring ook elders in Nederland worden ingezet.” Veenstra voegt daaraan toe dat kennis en informatie sec niet genoeg zijn: “Ze helpen bij het gezamenlijk bepalen van de gewenste toekomst. Zetten we in een dorp bijvoorbeeld in op vernieuwing of gaan we voor een meer traditionele invulling? Die keuzes moeten wel gemaakt worden en ze gaan ook breder dan het ruimtelijk domein. Energie, bodem en water, vervoer: wat vinden we belangrijk in onze samenleving? Dat zijn belangrijke vraagstukken die uiteindelijk allemaal landen in de ruimte om ons heen. Gebeurt dat zorgvuldig en hoe verhoudt zich dat tot het genoemde tempo?”

> **“Welke rol krijgen ontwerpers? Werken ze voor aannemers of staan ze naast de bewoners?”**

Francesco Veenstra, Rijksbouwmeester

Dianne Maas-Flim, bouwmeester versterking gemeente Groningen

Goede afspraken

Volgens Dianne Maas-Flim ontbreekt op dit moment de tijd om de kennis die er over de ruimtelijke inrichting van Groningen bestaat, goed te verankeren in beleid: “We hebben te maken met dorpsvernieuwing op een ongekende schaal en de tijdsdruk is inderdaad enorm. We zullen het daarom in de samenwerking tussen partijen moeten oplossen. Bijvoorbeeld bij de selectie van bouwbedrijven die aan de slag gaan: welke rol krijgen ontwerpers in dat proces? Werken ze direct voor de aannemers of staan ze naast de bewoners, in een meer onafhankelijke en daarmee krachtiger positie? Daar moeten we goede afspraken over maken. En er veel meer capaciteit voor inzetten.” Maas-Flim ziet veel in het aanstellen van dorpsbouwmeesters die lokaal voor samenhang zorgen en regionale kwaliteitsteams die het grotere overzicht bewaken. Ook ontwerpend onderzoek zou ze veel meer willen inzetten.

TIP!
Achterin is een unieke projectenkaart te vinden.

Francesco Veenstra verbindt hiermee een bredere vraag: “Richten we ons op het goede onderdeel van het proces? Alle focus ligt op de bouw maar het moet veel meer gaan over hoe mensen op een plek leven, werken en verblijven – generaties lang. Dat vraagt erom dat we uiteenlopende vraagstukken samenbrengen maar die complexiteit is ons te machtig. We gaan dan fragmenteren en deeloplossingen bedenken. Maar de optelling daarvan is ontoereikend.” Volgens Veenstra is het dus zaak om de complexiteit van de voorliggende transities te omarmen, met andere processen en meer menskracht. ”Soms kan herverdeling van capaciteit daarbij ook helpen.

De hele opgave

In haar dagelijkse praktijk ziet Maas-Flim dat partijen vast zitten in ‘systeemdenken’ en van daaruit verkeerde keuzes maken. “Bijvoorbeeld door stappen in het ontwerpproces over te slaan, in de hoop daarmee sneller vooruit te komen. Het tegendeel is echter vaak het geval: het leidt tot vertraging en weerstand.” Veenstra pleit daarom voor een omgekeerde beweging: “De ontwerpvraag gaat veel verder dan de oplossing van een constructief probleem. We moeten inzicht in de héle opgave krijgen, van A tot en met Z. Juist architecten kunnen daarin behulpzaam zijn, door scenario’s op te stellen die uiteindelijk tot keuzes kunnen leiden. Daarbij nemen ze bewoners, eigenaren en alle andere betrokken partijen aan de hand.

Dat hele proces vergt een fundamentele verbreding van de rol van de architect – in Groningen maar ook in heel Nederland – met alle transities die op ons afkomen.” Maas-Flim twijfelt er niet aan dat ontwerpers daarvoor in zijn: “Architecten en stedenbouwkundigen staan te popelen om hun inbreng te leveren. Zij zien dat het anders moet en kan. Maar de vraag wordt nog niet aan hen gesteld. Dat wordt nu tijd.”

Stel dat bij de Nationaal Coördinator Groningen nu 400 beleidsmedewerkers werken, dan zou je daar ook een deel van kunnen inruilen voor bijvoorbeeld 100 ontwerpers. Dan kun je de opgaven anders aanvliegen.”

Geen handvatten

Wat Francesco Veenstra betreft, moeten vooral bestuurders hierop worden aangesproken: “Zij zijn aan zet om meer capaciteit te organiseren en de borging van ruimtelijke kwaliteit door het hele proces heen te trekken. Dat gebeurt nu onvoldoende. Er zijn geen handvatten om initiatieven en plannen mee te beoordelen en dan is dus in principe alles mogelijk.” Dat het niet alleen maar kommer en kwel is, ziet Dianne Maas-Flim in de provincie: “Ik zie architecten die actief zijn in het gebied en wel degelijk kwaliteit weten te realiseren. Zoals een mooi woonhuis van Zofa in Luddeweer of een boerderij van DAAD in Overschild.

Tegelijkertijd zie ik dat het aandeel sloop/nieuwbouw gaat toenemen en dat het nieuwe Bouwbesluit grote massieve bouwplannen mogelijk maakt. Daarmee gaat de menselijke maat verloren, maar ook de karakteristieke uitstraling van de Groninger dorpen. Dat is een richting die we zeker niet uit moeten.” Veenstra kan dat onderschrijven: “Radicale sloop leidt tot een enorme transitie in het beeld van een plek. Daarom moeten we er veel beter over nadenken over de ruimtelijke kenmerken en kwaliteiten van een gebied: hoe zorgen we ervoor dat die terugkeren in de nieuwe situatie?”

> **“De focus ligt op de bouw, terwijl het moet gaan over hoe mensen op een plek leven, werken en verblijven – generaties lang.”**

5. Water en bodem sturend
terug naar de waarom-vraag

Voor de landschapsarchitecten van bureau BoschSlabbers is het denken in 'lagen' bij het ruimtelijk ontwerpen gesneden koek. Dat water en bodem door het Rijk als leidend zijn benoemd, was voor hen dan ook een bevestiging van de eigen kennis en aanpak. Maar hoe zorgen we ervoor dat het nieuwe adagium succesvol doorwerkt in nieuwe projecten? BoschSlabbers-partner Stijn Koole heeft daar wel de nodige ideeën over – en past ze ook toe in de praktijk.

Het baarde de nodige opzien, de publicatie van het essay 'Op Waterbasis' dat BoschSlabbers samen met collega-bureaus Deltares en Sweco in juli 2021 uitbracht. Het bracht in kaart waar in Nederland het beste wel en niet gebouwd kan worden, op basis van een nieuwe fysisch-geografische kaart waarin water en bodem als leidende principes werden geformuleerd. De aanleiding voor het essay was voor Stijn Koole een dubbele verwondering: "Het werken vanuit het economisch perspectief krijgt in Nederland te veel nadruk. Daarbij worden de biotische en a-biotische systemen genegeerd; het lukt ons niet de natuurlijke systemen mee te nemen in de planontwikkeling. Tegelijkertijd zien we dat de opgaven voor de toekomst – ecologie, klimaat, biodiversiteit, gezondheid – juist van die systemen afhankelijk zijn. Water is de basis voor alles. Daar moeten we dus volop mee aan de slag."

Natuurlijk systeem

Het is een verwondering die bij Koole nog eens extra gevoed werd door zijn ervaringen in het buitenland. In New Orleans (Louisiana) en New York zag hij hoe de oplossingen voor waterbeheer (na orkaan 'Katrina') vooral in de techniek werden gezocht. In Ho Chi Minhstad (Vietnam) prevaleerden juist de natuurlijke systemen. "In Nederland hebben we gezien dat het water lange tijd de bodem en daarmee het landschap heeft gevormd. Maar kijk naar Drenthe en Groningen: daar zijn de natuurlijke systemen ingedamd, is het veen leeggeplukt en hebben we de klei van de zee buitgemaakt. We zijn het natuurlijk systeem gaan overnemen. Maar daarmee is de ruimte voor wisselwerking eruit gehaald. De zee heeft geen invloed meer en we voeren water zo snel mogelijk af. Gevolg: we kampen met bodemdaling, veenoxidatie en verzilting." Zowel in landelijk als stedelijk gebied moeten we de wisselwerking met en de dynamiek van het water veel meer opzoeken, zo luidt het pleidooi van Koole: "Vasthouden, bergen, infiltreren én gebruiken: bijvoorbeeld voor het groen dat we in de steden meer willen aanleggen."

Alles is maakbaar

Het is tijd voor een andere balans: "De inzet op de techniek die ook in Nederland sinds de 16de eeuw is gepleegd bij het waterbeheer, plaatst ons nu voor uitdagingen. Er zijn veel 'fouten' gemaakt waarvan we leren en ons

“Water en bodem sturend betekent niet dat op voorhand bepaalde keuzes van tafel moeten worden geveegd.”

Stijn Koole fietsend door water. Foto: Stijn Koole

moeten aanpassen. We malen ons met molens eerst de diepte in en gaan dan op het diepst van de polder een nieuw dorp bouwen. De vraag of dit ‘slim’ is laat ik even in het midden”. Fouten maken en daarvan leren is iets wat volgens Koole nu meer voor de natuurlijke systemen moet gebeuren. Koole ziet het ook bij de projecten waar zijn bureau bij betrokken is: “80 procent leunt nog te veel op ‘maakbaarheid’, slechts 20 procent is ingeruimd voor de natuurlijke systemen.”

Het doet hem denken aan het boek van Charles Mann: ‘The prophet and the wizard’. “Volgens de tovenaar is alles maakbaar, de profeet laat het natuurlijke systeem en de ondergrond prevaleren. Ik weet niet hoe dit in de 21ste eeuw verder zal uitpakken. Ik stel me voor dat we beide systemen gelijkwaardig een plek geven in onze aanpak. Dat gebeurt nu bij lange na niet. We moeten zeker niet alle technische kennis weggooien maar we moeten ook de techneuten niet de ruimte geven om alles op hun manier op te lossen.”

Ruimte reserveren

In het verlengde hiervan beveelt Koole aan om opgaven breed aan te vliegen. “Je kunt een dijkversterking sec technisch benaderen, maar je kunt ook natuurlijke systemen gebruiken, zoals wij bij de Dubbele Dijk toepassen bij de Eemsmonding. Daar wordt het sediment op natuurlijke wijze aangevoerd en combineren we het met kansen rondom natuur en recreatie en mogelijk zelfs woningbouw. Essentieel voor de toekomst is dat we ruimte reserveren zodat we niet klem komen te zitten in lock-ins (gedwongen verbonden zijn aan een inefficiënt besluit, red.).” Ontwerpers kunnen daarbij naar zijn idee een grote toegevoegde waarde hebben: “Zij kijken over grenzen heen, zoomen in en uit, verbinden en verbeelden. Daarbij stellen zij niet het ‘wat’ en het ‘hoe’ maar eerst het ‘waarom’ centraal.

Samen met de betrokken partijen gaan zij terug naar de basisvraag: waarom willen we een bepaald gebied aanpakken?” Het leidende karakter van water en bodem betekent volgens Koole niet dat op voorhand bepaalde keuzes, zoals woningbouw, van de kaart worden geveegd. “Probeer het eerst af te pellen. Waarom willen we hier woningen? En zijn er bijvoorbeeld ook andere concepten mogelijk? Bijvoorbeeld in een gebied maximaal 40 jaar wonen en daarna de woningen verplaatsen? Op zo’n manier wordt de expertise van betrokken partijen veel meer geprikkeld dan bij een direct ‘nee, niet hier’.”

Vrijuit meepraten

In dergelijke processen kunnen ook bewoners uitstekend worden meegenomen: “Ik stel daar wel een aantal voorwaarden bij. Alles moet open op tafel worden gelegd, er zijn geen verborgen agenda’s. In het lange proces dat volgt moet iedereen er steeds weer actief worden bijgehaald. Leg ook uit waarom bepaalde dingen wel en niet kunnen. En tot slot: werk met een opdrachtgever die zelf ook met de billen bloot durft te gaan.”

Ervaringen uit het verleden sterken hem in de overtuiging dat dit ook mogelijk is voor de grote transities waar we voor staan: “In 2006 hebben we in Drenthe mogen werken aan de vormgeving van energielandschappen. Dat deden we met charettes waarin iedereen vrijuit kon meepraten. Het betrof vaak een behapbare schaal: het dorp, een lokale gemeenschap. Die aanpak kunnen we ook nu weer gebruiken om ‘water en bodem sturend’ mee in te vullen.
Met een gelijkwaardige aandacht voor zowel de tovenaar als de profeet.”

> **“Ontwerpers gaan samen met de betrokken partijen terug naar de basisvraag: waarom willen we een bepaald gebied aanpakken?”**

TIP!
Achterin is een unieke projectenkaart te vinden.

6. In herinnering
Wijbrand Havik door Flip ten Cate

“Hij is zeer beslist een icoon van de ruimtelijke kwaliteit. Misschien wel één van de grootste van de vorige eeuw. Niet alleen in de producten die hij gemaakt heeft, maar ook in het gesprek dat hij gevoerd heeft, het ambassadeurschap en het stimuleren van de ruimte daarvoor. Hij was een geweldig mens en heeft veel voor de Federatie betekend.

Zo schreef hij met Hero Meindersma het boek ’Geen top zonder berg’. Dat gaat over het stimuleren van architectuurbeleid en dat je weliswaar sterarchitecten in de wereld hebt, waarvan er heel veel uit Nederland komen, maar dat die toparchitectuur alleen maar is te bereiken wanneer je ervoor zorgt dat de berg hoog is. Dat is de kwaliteit van het normale, het banale zoals de Belgische architect Bob van Reeth dat noemt. Die is in Nederland heel hoog en dat is aan de welstandscommissies te danken. Dus je moet heel erg garanderen dat daar niet met de pet naar wordt gegooid maar dat daar aandacht voor is en blijft. Dan kunnen de toppers ook op de schouders staan van de reuzen die het gewone werk doen. Een geweldig boek, eind jaren negentig verschenen.

Wijbrand Havik.

“Wijbrand heeft zijn hele leven voor erfgoed en welstand in Groningen opgetreden maar hij is geboren in de Zaanstreek. Hij was geen Groninger van huis uit. Ik heb dat altijd bijzonder gevonden, dat hij zich zo heeft kunnen verbinden met het Groningse, terwijl hij eigenlijk een Noord-Hollander is.”

Twee jaar geleden vierden we ons 90-jarig bestaan en toen heb ik wat historische stukken opgezocht over hoe we dat deden toen de Federatie 50 jaar bestond, in 1981. Dat was met een congres, georganiseerd door Wijbrand, waarbij hij ook een belangrijke spreker was. Het ging over nieuwe, duurzame energie en ruimtelijke kwaliteit. Over windmolens en zonnepanelen. Opmerkelijk is dat sprekers toen al zeiden wat we nu ook op congressen horen. Ze hadden het over zoveel terabyte vermogen, over de techniek, over hoe we het bij de mensen thuis zouden krijgen en wat het vraagt aan infrastructuur.

Alleen Wijbrand Havik had een uitermate originele invalshoek. Hij zei: “We leven in een tijd dat de ene hype in de stedenbouw en architectuur de andere opvolgt. We hebben nog niet kunnen wennen aan een stijl of er komt alweer een nieuwe. Fundamenteel nadenken over hoe we de stad en het land aan het veranderen zijn, doen we eigenlijk nooit. Dat komt omdat er zoveel druk en haast achter zit. Nu met die energietransitie hebben we eindelijk iets waar we decennia over gaan doen. En dat levert ons de kans op om heel indringend na te denken over wat dit betekent voor de stedenbouw en het landschap.”

“Ik denk: hadden we dat nou maar gedaan! Hadden we die les maar ter harte genomen. Wat zou dat geweldig geweest zijn, wat een visionair verhaal was dat. Ik was er echt door gegrepen toen ik dat las”.

7. Over Libau

Libau is een kennis- en adviesorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe en bestaat al sinds 1928. We zijn indertijd opgericht voor én door Groninger gemeenten als provinciale Schoonheidscommissie. Sinds 2012 zijn Drentse gemeenten ook aangesloten.

Dit vinden wij belangrijk

Onze leefomgeving is voortdurend in ontwikkeling. Denk aan bouw- en ontwikkelplannen, nieuwe bouwmethoden, klimaatverandering en de energietransitie. Dit raakt de samenleving maar ook ons als mens. Want de omgeving is van directe invloed op hoe je leeft, werkt en recreëert. Sterker nog, de omgeving waarin wij leven bepaalt mede hoe je je voelt en wie je bent. Andersom werkt het natuurlijk ook: met elkaar geven we vorm aan onze leefomgeving.

Libau is de stichting die gemeenten, provincies en inwoners in Groningen en Drenthe helpt om hier samen in op te trekken. Al bijna 100 jaar werken we aan de kwaliteit van de omgeving, de buurt en voor inwoners. De keuzes die we nu maken hebben impact op de toekomst. Door te kiezen voor een lange termijnvisie, waarbij we rekening houden met bestaande gebiedskwaliteiten en waarden, voegen we een nieuw hoofdstuk toe aan onze leefomgeving, dat zich laat lezen als een logisch vervolg.

De dialoog hierover zorgt voor inzicht, wederzijds begrip en draagvlak. Door hierover met elkaar in gesprek te gaan wordt helder wat we mooi, passend en belangrijk vinden. Hoe we verder bouwen op het fundament van ons verleden, dus wat de identiteit van onze regio is en hoe we deze met alle ontwikkelingen die gaande zijn blijven herkennen. Libau verbindt en deelt graag haar kennis met gemeenten, provincies, inwoners, ondernemers en andere stakeholders. Dit doen we op het gebied van erfgoed, stedenbouw, landschap en architectuur. We inspireren en agenderen. We luisteren en we adviseren. Zo zorgen we dat iedereen de ruimte krijgt om op zijn eigen manier bij te dragen aan de optimale invulling van onze fysieke leefomgeving. Een omgeving waarin we ons herkennen, ons thuis voelen en elkaar ontmoeten.

Vergadering van de Raad van toezicht stichting Libau. V.l.n.r. Sonja van der Meer, Sipke Swierstra (voorzitter), Jan Ningo Dijck, Corrie Boer (Monumentenwacht Groningen), Dorien Fröling (directeur-bestuurder), Anton Saman, Henk Zwiep, Rob Hendriks, (Jaap Velema ontbreekt op de foto).

De werkwijze van Libau richt zich op drie centrale vragen: Waar staan we nu, waar komen we vandaan en welke toekomstwaarde willen we met elkaar creëren?

Kanovaarders op de Hunze bij Spijkerboor. Foto Janna Bathoorn

Onze organisatie

Na een paar jaar in 'huis' te hebben gezeten vanwege coronamaatregelen, was het dit jaar eindelijk weer mogelijk om op pad te gaan om elkaar te ontmoeten. De gemeenten konden weer worden bezocht en onze Erfgoedloketfair voor het erfgoedeigenaren in het aardbevingsgebied, kon weer fysiek in plaats van digitaal.

'Let's Regio' tijdens Let's Gro op 4 november 2022 in het Forum over de Ruimtelijke Kwaliteit in de regio Groningen-Assen. Foto: Jan Buwalda Fotografie

We organiseerden vorig jaar ook verschillende Ruimtemakersbijeenkomsten voor de Groningse gemeenten, waarbij voor de bijeenkomst over de Omgevingswet nog een extra sessie voor raadsleden werd georganiseerd. In 2023 gaan we overigens op veler verzoek ook een Ruimtemakersbijeenkomst organiseren voor de Drentse gemeenten. Ook voor de erfgoedambtenaren waren er verschillende bijeenkomsten. De workshop over archeologie werd goed bezocht. Voor de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit werd vorig jaar een mooie excursie in Drenthe gehouden. In 2023 is Groningen weer aan de beurt.

Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit was er ook aan het eind van het jaar bij Let's Gro. Samen met Regio Groningen-Assen organiseerde Libau een van de sessies met als thema "Let's Regio: Geschiedenis van de toekomst". Onze collega Tim Willems-Kruize, atelierleider Team Ruimtelijke Kwaliteit, was één van de sprekers.

Tijdens dit evenement hebben we de brochure 'Ruimte voor omgevingskwaliteit!' uitgereikt.

Organogram

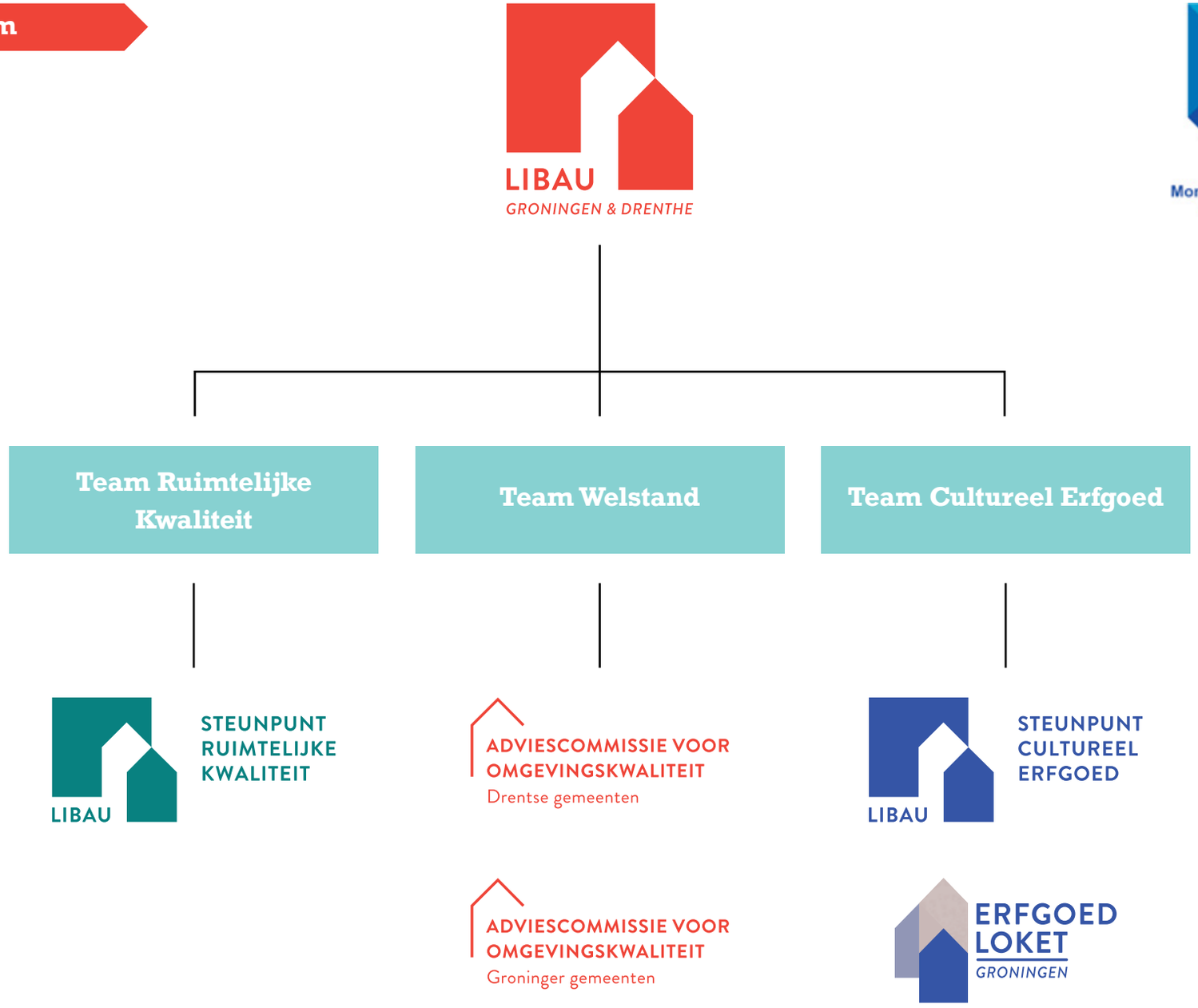
LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE
Monumentenwacht Groningen
Team Ruimtelijke Kwaliteit
Team Welstand
Team Cultureel Erfgoed
LIBAU
STEUNPUNT RUIMTELIJKE KWALITEIT
ADVIESCOMMISSIE VOOR OMGEVINGSKWALITEIT
Drentse gemeenten
ADVIESCOMMISSIE VOOR OMGEVINGSKWALITEIT
Groninger gemeenten
LIBAU
STEUNPUNT CULTUREEL ERFGOED
ERFGOED LOKET
GRONINGEN

Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit (AvO's)

Voor gemeenten in de provincies Groningen en Drenthe faciliteert Libau onafhankelijke Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit (AvO). Deze commissies zijn ingesteld voor het bevorderen van de kwaliteit van onze leefomgeving en de behoedzame doorontwikkeling van het erfgoed.

Vanaf 2022 zijn de bestaande monumenten- en welstandscommissies samengevoegd tot een geïntegreerde gemeentelijke adviescommissie die werkt volgens de Omgevingswet. Zowel Drenthe als Groningen heeft een eigen Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit: de AvO Drenthe en de AvO Groningen.

Het doel van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit is om gemeenten onafhankelijk te adviseren op het gebied van omgevingskwaliteit en monumentenzorg.
De advisering vindt plaats binnen de kaders van het door de gemeente vastgestelde beleid.
In de AvO zitten onafhankelijke leden; zij zijn specialisten op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap, restauratie, bouwhistorie en cultuurhistorie. Hiernaast kan, indien gewenst, extra expertise worden gevraagd op het gebied van archeologie, duurzaamheid en constructies.

Op deze wijze wordt vanuit brede kennis integraal over plannen en beleidsvraagstukken geadviseerd. Er wordt één advies gegeven, gericht op zowel de monumentale aspecten als het uiterlijk van bouwwerken (welstand). Het adviesproces is daarmee efficiënter geworden en biedt meer duidelijkheid richting gemeente en initiatiefnemer. Bij voorkeur worden initiatiefnemers uitgenodigd bij de vergadering aanwezig te zijn en hun plan aan de commissie toe te lichten. Dit stelt de leden van de commissie in staat om aan de hand van vragen een duidelijk beeld van de bouwplannen te vormen. Vervolgens wordt door elk van de leden een zorgvuldige beoordeling gegeven.

Op basis hiervan wordt door de secretaris een advies geschreven dat binnen twee weken naar de gemeente wordt verstuurd.

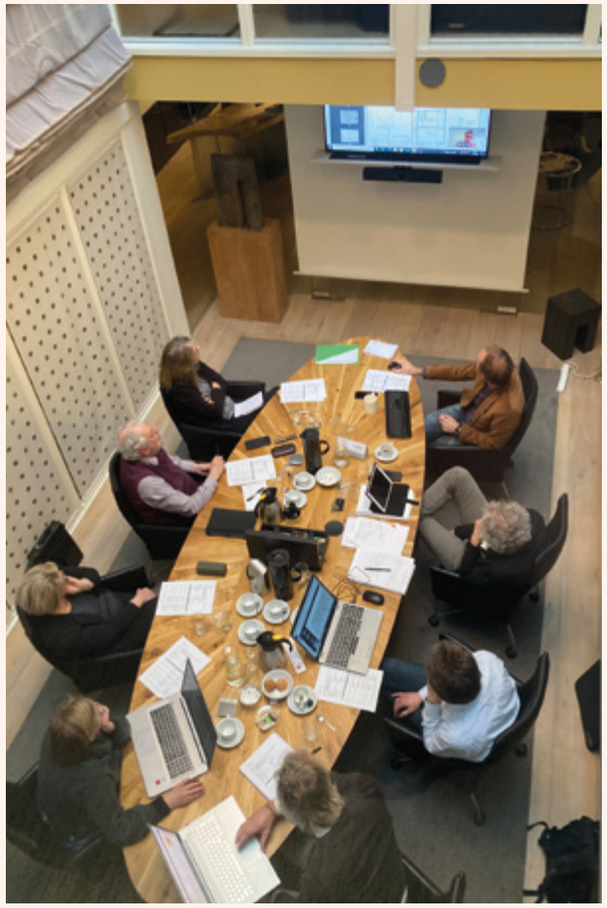

Commissievergadering in de Haviksael van pakhuis Libau.

Aanbevelingen vanuit de commissies

Sloop/nieuwbouw karakteristieke gebouwen

Al geruime tijd bestaat voor de gemeenten de mogelijkheid om gebouwen een karakteristieke status te geven. Deze gebouwen zijn belangrijk voor de geschiedenis en het aanzicht van een plek. Om te voorkomen dat deze waardevolle panden zomaar worden gesloopt, worden ze beschermd als karakteristiek gebouw. Deze status houdt in dat de hoofdvorm en een aantal specifieke kenmerken worden beschermd. Het betekent niet dat er niets aan karakteristieke panden veranderd kan worden. Het is onder voorwaarden en met een goede onderbouwing soms zelfs mogelijk om deze gebouwen te slopen. Natuurlijk hebben we dat liever niet, omdat het juist de bedoeling is dat het waardevolle erfgoed behouden blijft, zodat de identiteit en het aanzicht van plekken herkenbaar blijven.

Bij de keuze voor sloop van karakteristieke gebouwen is met een aantal gemeenten afgesproken dat een erfgoedspecialist van Libau de karakteristieke waarden onderzoekt en nauwkeurig vaststelt. Ook moet onderzoek worden gedaan naar de noodzaak voor sloop en of alternatieven - zoals herstel - mogelijk zijn. Indien er uiteindelijk tot sloop en nieuwbouw wordt besloten, dienen deze vastgelegde waarden als uitgangspunt voor het ontwerp van het nieuwe gebouw.

De afgelopen jaren hebben wij de nodige ervaringen opgedaan met deze werkwijze en een aantal resultaten hiervan zijn inmiddels gerealiseerd. Herbouw kan in verschillende stijlen worden uitgevoerd; zo hebben we voorbeelden gezien waar nagenoeg letterlijk het oude pand wordt nagebouwd, maar er zijn ook gebouwen waarin een moderne vertaling van de karakteristieke waarden wordt weergegeven. Aan de hand van de opgedane ervaring zijn we nu bezig een checklist te introduceren om de opname van de karakteristieke waarde te vereenvoudigen en meer uniformiteit te bieden.

De aanbeveling vanuit de Adviescommissies aan gemeenten is om heldere criteria mee te geven voor de beoordeling bij sloop-nieuwbouw van karakteristieke gebouwen. Het is belangrijk dat er niet alleen gekeken wordt naar het gebouw zelf, maar dat ook de positie van dat gebouw op het kavel een belangrijke rol speelt in de uiteindelijke kwaliteit. Daarnaast is het ook essentieel dat de typologie van het nieuwe gebouw overeenkomt met het te slopen object. Aandacht voor materialisering en detaillering is eveneens van groot belang voor het bereiken van de gewenste kwaliteit. Met heldere beoordelingscriteria voor sloop-nieuwbouw kan een nieuwe kwaliteit worden toegevoegd bij de ingrijpende keuze om een karakteristiek pand te slopen.

Sloop/nieuwbouw karakteristieke gebouwen.

Zonnepanelen in beschermde gezichten en op monumenten

In 2022 is het aantal adviesaanvragen bij de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit voor het plaatsen van zonnepanelen verder toegenomen. Bij monumenten en in beschermde stads- en dorpsgezichten kunnen zonnepanelen een grote impact hebben op het beeld, daarom is dit niet regelvrij. De commissie adviseert over een zorgvuldige inpassing van de panelen.

De advisering over zonnepanelen heeft de afgelopen jaren ontwikkelingen doorgemaakt. Waar voorheen op monumenten alleen zonnepanelen volledig uit het zicht wenselijk waren, vindt nu een verschuiving plaats en kunnen zonnepanelen vaker op zichtbare locaties worden geplaatst. Het advies is veelal om verschillende locaties af te wegen, zoals bijgebouwen, het erf of varianten in legpatronen op het dak. Hiermee is het vaker mogelijk om met een zorgvuldig legplan zonnepanelen op zichtbare dakvlakken te plaatsen. Er wordt altijd goed gekeken wat de panelen doen met het beeld van het gebouw en de omgeving.

Het aanzicht en de waarden van het monument of het beschermde gezicht staan hierbij voorop. Bestaande welstandsnota's geven niet altijd voldoende duidelijkheid voor de aanvragers of hebben onduidelijke beoordelingskaders voor de commissie. De aanbeveling vanuit de Adviescommissies aan gemeenten is om het beleid voor zonnepanelen op monumenten en binnen beschermde gezichten te actualiseren.

De waarden van de gebouwen en de gebieden zouden hierbij als uitgangspunt moeten dienen, zodat een goede afweging kan worden gemaakt tussen duurzaamheid en omgevingskwaliteit.

De AvO adviseert over zorgvuldige inpassing van zonnepanelen in beschermde gezichten en op monumenten.

ADVIESCOMMISSIE VOOR OMGEVINGSKWALITEIT
Drentse gemeenten

ADVIESCOMMISSIE VOOR OMGEVINGSKWALITEIT
Groninger gemeenten

Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK)

De vele ontwikkelingen en opgaven hebben een ruimtelijke impact op onze leefomgeving. Om ervoor te zorgen dat onze kinderen straks net zoals wij kunnen genieten van de fraaie kernen en landschappen, is het belangrijk om goede plannen te maken. Plannen met ruimtelijke kwaliteit dus. Maar hoe doe je dat als gemeente of waterschap met de veelal beperkt aanwezige kennis en/of capaciteit?

Libau heeft in 2020 voor de provincie Groningen met succes subsidie aangevraagd voor het organiseren van het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK) bij de provincie Groningen. Met middelen van de provincie en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voeren wij vanaf 2021 de pilot STERK uit.

In 2022 hebben wij ons wederom gericht op drie pijlers:

1. Het ondersteunen bij beleidsontwikkeling en -uitvoering
2. De platformfunctie
3. Het bevorderen van kennis op het vlak van ruimtelijke kwaliteit

Voorbeelden uit de praktijk van het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit

Tijdens ons spreekuur hebben we bijvoorbeeld met de gemeente Eemsdelta gespard over een nieuwe welstandsnota. Daarnaast zijn diverse werkateliers voor de omgevingsvisie van de gemeente Midden-Groningen geleid om de kwaliteiten van het landschap in beeld te brengen. Ook hebben we tijdens Ruimtemakersbijeenkomsten in Stadskanaal, Westerwolde en bij het waterschap Noorderzijlvest met elkaar van gedachten gewisseld over respectievelijk de woningbouwopgave, natuurinclusieve landbouw en het principe ‘Water en bodem sturend’. Tot slot is kennis ontwikkeld en gedeeld op het vlak van omgevingskwaliteit en circulair bouwen. Dit heeft onder andere geleid tot de publicaties ‘Ruimte voor omgevingskwaliteit!’ en een korte film over hergebruik van bouwmateriaal. Kortom, we kijken terug op een vruchtbaar 2022 waarin net als in 2021 veel verschillende werkzaamheden voor en met gemeenten en waterschappen zijn opgepakt. Omdat iedereen enthousiast is over STERK – en de pilot deels tijdens de coronapandemie is uitgevoerd – heeft de provincie besloten om STERK ook in 2023 te continueren.

Publicatie ‘Ruimte voor omgevingskwaliteit’.

Steunpunt Cultureel Erfgoed

Ook in 2022 hebben wij ons vanuit het Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen ingezet voor onze twee hoofdtaken, te weten het bieden van een platform en het ondersteunen van gemeenten.

Vanuit onze **platformfunctie** hebben wij naast de reguliere inzet, zoals het Erfgoedberaad en het onderhouden van een provinciaal en landelijk netwerk, het afgelopen jaar extra ingezet op kennisbijeenkomsten voor ambtenaren met archeologie in de portefeuille.

Net als bij eerdere kennisbijeenkomsten is het doel van deze bijeenkomsten; het vergroten van kennis van de Groninger (erfgoed)ambtenaar, het uitwisselen van kennis én het opbouwen van een netwerk voor de ambtenaren onderling. Hoewel archeologie sterk tot de verbeelding kan spreken en daarmee goed het verhaal van een gemeente voor het voetlicht kan brengen, hebben wij de afgelopen jaren gemerkt dat het voor de (erfgoed)ambtenaar een lastig onderdeel is om grip op te krijgen.

Daarom hebben wij aan het begin van 2022 een behoefte-inventarisatie gehouden onder de ambtenaren die betrokken zijn bij de Groninger archeologie. Op basis van deze inventarisatie en aangevuld met de wettelijke gemeentelijke verplichtingen op het gebied van archeologie, hebben wij het programma Archeofocus ontwikkeld.

In dit programma brengen wij ambtenaren bij elkaar die betrokken zijn bij de Groninger archeologie én zorgen wij voor kennisuitwisseling. In 2022 zijn wij gestart met een tweedaagse ‘introductiecursus’.

Hierbij stonden twee vragen centraal:

- Wat is nou die archeologie waar we het over hebben?
- Wat moet ik er als gemeente(ambtenaar) mee?

Door een gevarieerd programma met sprekers uit zowel het (wetenschappelijke) archeologisch werkveld als vanuit overheid/bestuur, kwamen alle onderdelen aan bod. In het najaar hebben wij een derde bijeenkomst georganiseerd waarin diverse relevante onderwerpen en ontwikkelingen zijn besproken. Van de eerste twee bijeenkomsten hebben we een hand-out gemaakt. In 2023 gaan we verder met het programma Archeofocus. Zo zal de hand-out worden doorontwikkeld tot een praktische brochure voor ambtenaren betrokken bij de Groninger Archeologie.

Met Archeofocus delen we archeologische kennis met (erfgoed)ambtenaren van gemeenten in Groningen.

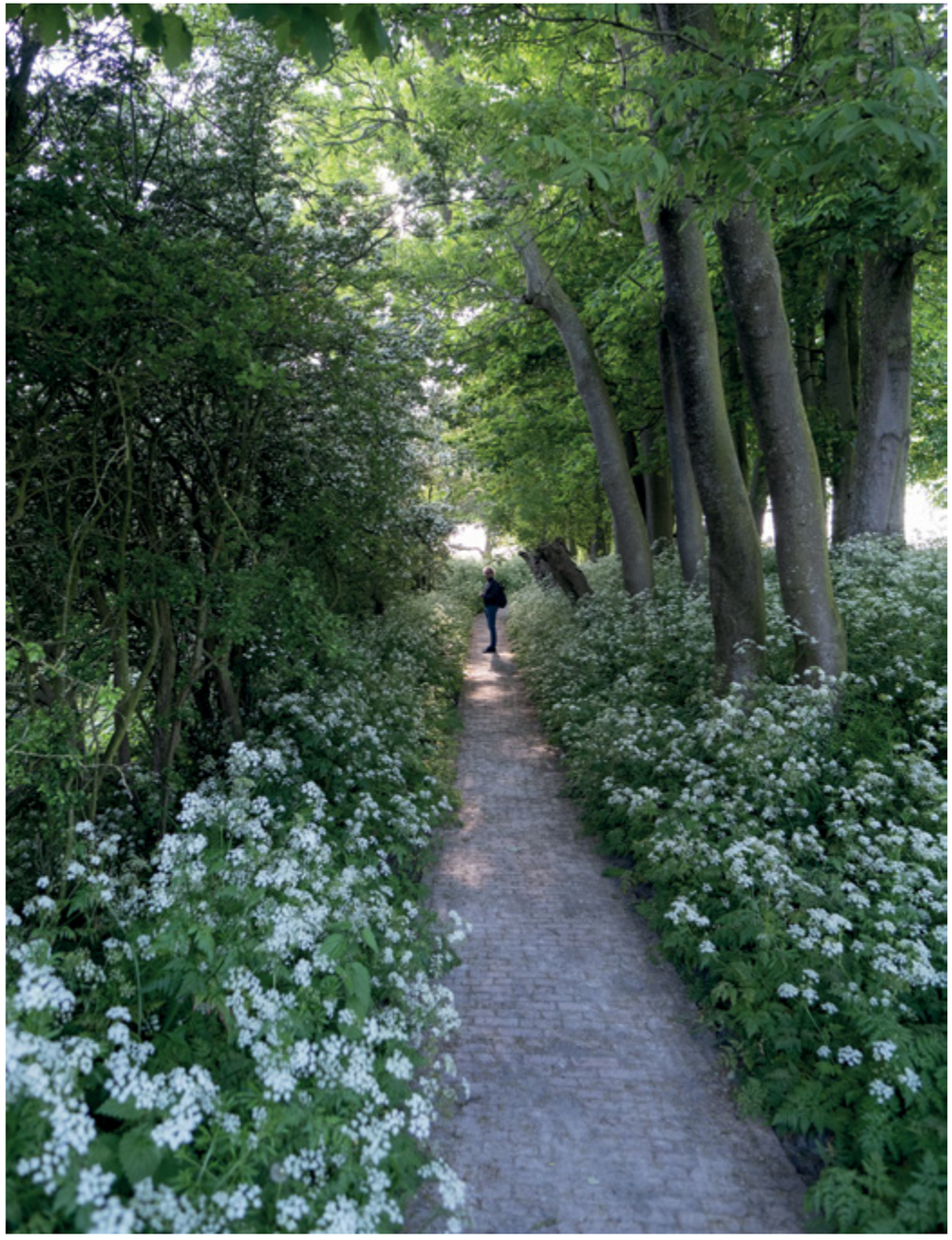

De wierde van Maarhuizen bij Winsum, een wierde die in het begin van onze jaartelling is ontstaan. Foto: Janna Bathoorn

Vanuit onze **steunfunctie** waren wij ook in 2022 actief als coördinatiepunt advisering cultureel erfgoed. Het merendeel van de gemeenten in Groningen maakt gebruik van deze ondersteuning.

Door aan de voorkant in de geest van de Omgevingswet mee te denken en te adviseren (onder meer door een locatiebezoek af te leggen) speelt het Steunpunt een belangrijke rol in het soepel laten verlopen van het proces voor het verkrijgen van een Omgevingsvergunning. Daarnaast stimuleren wij eigenaren, architecten en gemeenten om aanwezig te zijn bij de planbesprekingen in de adviescommissies. Dit bevordert de onderlinge informatie-uitwisseling en zorgt voor begrip van elkaars belangen en denkrichting.

Helpdesk vragen vanuit gemeenten

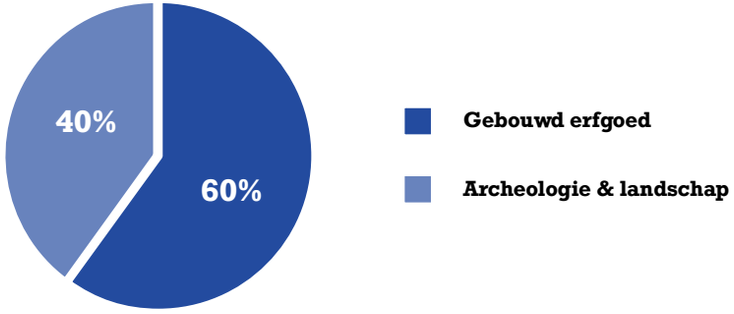

TIP!
Achterin is een unieke projectenkaart te vinden.

Erfgoedloket Groningen

Het Erfgoedloket Groningen is het informatie- en steunpunt voor eigenaren en bewoners van monumentale en karakteristieke panden in het aardbevingsgebied. Het loket is speciaal voor diegenen die te maken hebben met mijnbouwschade en biedt ondersteuning en advies als het gaat om vragen over schadeherstel en versterking. Daarnaast is er voor deze erfgoedeigenaren en bewoners ook andere informatie beschikbaar, bijvoorbeeld over onderhoud en restauratie, financiering en subsidies of duurzaamheid en herbestemming. Het loket bestaat bijna 5 jaar en heeft inmiddels ruim 3000 vragen beantwoord.

In 2022 konden we weer een ‘reguliere’ Erfgoedloketfair organiseren. Honderden gasten kwamen af op de informatiemarkt en de lezingen in openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum.

De bezoekers kregen informatie over subsidies voor hun erfgoedpanden (monumentaal én karakteristiek pand), vergunningen, verduurzaming, onderhoud en ondersteuning als je te maken hebt met mijnbouwschade.

Er waren diverse standhouders aanwezig die uitleg gaven over onder andere het bestrijden van ongedierte, historisch schilderwerk, ambachtelijk timmer- en restauratiewerk, smeedijzerwerk, restauratieplannen, herbestemming- en verduurzamingsadvies, hergebruik van materiaal en het maken van (meerjaren)onderhoudsplannen. Verder waren er de Vereniging Groninger Monument Eigenaren, Nationaal Coördinator Groningen, Agroprogramma, provincie Groningen en gemeenten Oldambt en Groningen, Bond Heemschut, Monumentenwacht Groningen, Stut-en-Steun en natuurlijk het Erfgoedloket Groningen zelf.

Erfgoedloketfair op 30 juni 2022 op het terrein van openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum.

Werkbezoek koning in teken van erfgoed

Op 1 september 2022 liet koning Willem-Alexander zich in Middelstum informeren over herstel en versterking van erfgoed in het aardbevingsgebied. Onze collega Herman Waterbolk van het Erfgoedloket en Corrie Boer van de Monumentenwacht Groningen waren uitgenodigd voor het gesprek. Dit gaf ons de gelegenheid om toe te lichten wat voor vragen er bij erfgoedeigenaren leven en om hun zorgen te delen.

Herman Waterbolk vertelt over de aardbevingsproblematiek en wat we vanuit het Erfgoedloket kunnen betekenen. Foto: Patrick van Katwijk in Trouw vrijdag 2 september 2022.

“Wij bieden steun vanuit onze kennis en ervaring op erfgoedgebied. Maar ook financiële ondersteuning bij het uitvoeren van onderhoud en restauratie is van groot belang.”

Herman en Corrie krijgen in hun dagelijkse werk vaak te maken met de wanhoop en frustratie van Groningers met bevingsschade en vonden het dan ook een goede zaak dat de koning kwam informeren naar de ervaringen van eigenaren en van vakmensen betrokken bij het erfgoed.
“Mensen zijn soms ten einde raad en weten niet meer waar ze terecht kunnen. Wij bieden steun vanuit onze kennis en ervaring op erfgoedgebied. Maar ook financiële ondersteuning bij het uitvoeren van onderhoud en restauratie is van groot belang”, aldus Corrie en Herman. Over het voortbestaan van onderhoudssubsidies voor erfgoed in het aardbevingsgebied was ten tijde van het bezoek van de koning nog veel onduidelijkheid. Herman greep de komst van de koning dan ook aan om aan te geven hoe slecht het zou zijn voor het behoud van de monumenten en karakteristieke panden in deze regio, als de subsidies voor onderhoud en restauratie komen te vervallen.

Daarnaast hield Corrie Boer van de Monumentenwacht Groningen richting de koning een hartstochtelijk betoog over het belang van het regelmatig inspecteren van de monumenten in het gebied. Zo kan er op tijd worden ingegrepen om (verder) verval te voorkomen. “Hoe beter de staat van een pand, hoe meer toekomst”, aldus Corrie. “We staan naast de tijdelijke eigenaar van ons aller erfgoed. We zijn dan ook blij dat we door aanvullende middelen vanuit het Erfgoedprogramma meer eigenaren in het bevingsgebied kunnen helpen.”

Projecten

Naast onze reguliere werkzaamheden van de (integrale) adviescommissies Groningen en Drenthe, archeologische adviezen en onze inzet voor de steunpunten en het erfgoedloket, voeren we per jaar ook altijd een paar bijzondere projecten uit. Zo zijn we gestart met het boerderijenprogramma voor Oldambt. Een grootschalige pilot. Dit project wordt in 2023 afgerond. Vanuit dit programma wordt een stappenplan voor het opstellen van een boerderijenvisie ontwikkeld, zodat ook andere gemeenten kunnen profiteren van de opgedane kennis. Voor de gemeente Groningen is een start gemaakt om te komen tot een zonnebeleid. Het gaat om beleid voor zonnepanelen voor beschermde stad- en dorpsgezichten en monumenten.

Bijeenkomst pilot boerderijenprogramma Oldambt. Foto: Marinus van Dintel

Verder is Libau benaderd door de gemeente Noordenveld voor een bijzondere opdracht. Het betrof een aantal sessies samen met bewoners over kleuren en stijlkenmerken van Veenhuizen.
Dit project startte eind van het jaar en zal in 2023 worden voortgezet.

Communicatie en kennisdeling

Met bureau Newr zijn we aan de slag gegaan om onze huisstijl op te frissen en is er een start gemaakt met het ontwikkelen van een aantal publicaties in een nieuwe stijl in de ‘ruimte voor’ reeks. Zodra deze klaar zijn, worden deze gedeeld met onze gesprekspartners bij de gemeenten, waterschappen en provincies. Aan het eind van het jaar konden we Anna Karina Driessen als nieuwe collega verwelkomen. Zij is aangesteld als programmamanager strategie en communicatie en zal de nieuwe ontwikkelingen verder vlottrekken.

Personeelszaken

Het afgelopen jaar hebben we het nodige ontwikkeld op het gebied van personeelsbeleid. We hebben een personeelshandboek opgesteld. Voor alle functies zijn profielen opgesteld en deze profielen zijn door een extern bureau gewaardeerd. Ook hebben we de arbeidsvoorwaarden geharmoniseerd binnen het pakhuis en onze eigen arbeidsvoorwaardenregeling opgesteld.

De mensen en het pakhuis

Ook binnen ons pakhuis leek in 2022 alles weer op zijn plek te vallen. We konden doorpakken met de verbouwing en verduurzaming van het pakhuis en hebben dit eind 2022 afgerond. Nu het groot onderhoud is gedaan, gaan we in 2023 aan de slag met de interne verbouwing en verhuizing.

We mochten vier nieuwe collega’s begroeten om onze teams te versterken en gelukkig was er ook weer tijd voor informeel samenzijn met het voorjaarsontbijt, diverse lunchtheaters en de teamdag van ons landelijke verband TRKN in Spakenburg. Het einde van het jaar sloten we af met een mooi kerstbuffet.

Pakhuis Libau in de steigers.

Hoge der A, Groningen.

Medewerkers Libau. Foto: Janna Bathoorn

Samenstelling commissies & RVT 2022

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

drs. ir. K.F. Geijzendorffer	voorzitter
M.H. Post	voorzitter
H.K. Pot	voorzitter
D. de Boer MArch	architectuur
ing. T. Mars	architectuur
A. Venema MArch	architectuur
D.J. van Wieren MArch	architectuur
ir. C. Hofstee	stedenbouw en landschap
ir. A. Ritsema	stedenbouw en landschap
ir. P.IJ. Ziel	stedenbouw en landschap
A.W. Siemer	restauratiearchitectuur
drs. J.G. Bosma-Heun	bouw- en cultuurhistorie
ir. J.R. Pama	aanvullend commissielid constructies
dr. H.A. Groenendijk	aanvullend commissielid archeologie
drs. H.D. Waterbolk / A.B. Banninga	secretaris monumenten
M.D.P. Hendriks MArch	secretaris welstand
K. Heid MArch	rayonarchitect
ir. J.A. Mulder	rayonarchitect
drs. B.H.H.M. Giesen-Geurts	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

ir. L.L.M. Oudenaarde	voorzitter
ing. A.T. Zondag	architectuur
ir. M.D.IJ. Dijkstra	stedenbouw en landschap
ir. S. van Seijen	restauratiearchitectuur
T.M. Tel	bouwhistorie
drs. S.M. Tillema	cultuurhistorie
dr. W.A.B. van der Sanden	aanvullend commissielid archeologie
drs. S.M. Tillema	secretaris
K. Heid MArch	rayonarchitect
M.D.P. Hendriks MArch	rayonarchitect
H. Overdiep MArch	rayonarchitect
drs. W.M.M. van Bers	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Leden raad van toezicht (per 31 december 2022)

S.B. (Sipke) Swierstra	Oud Burgemeester Veendam (voorzitter)
J.N. (Jan Ningo) Dijck	Partner UNP Accountant
K.F. (Karel) Geijzendorffer	Adviseur
H. (Henk) Kosters	Wethouder gemeente Noordenveld
A.H. (Anton) Saman	Directeur gemeente Oldambt
J.W. (Jaap) Velema	Burgemeester gemeente Westerwolde
D.E. (Dorien) Fröling	Directeur-bestuurder

Adviesaanvragen Drenthe & Groningen

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Projecten	Maatwerkmethode/ ruimte voor ruimte	Plaatsingsadviezen windturbines
				Drenthe				
1	Assen	X	X	13				
2	Aa en Hunze	*	2	44				
3	Borger-Odoorn	162	2	70		1		
4	Coevorden	X	X					
5	De Wolden	22	4	16				
6	Emmen	293	5					
7	Hoogeveen	57	4					
8	Midden-Drenthe	*	2	38				2
9	Meppel	X	X					
10	Noordenveld	*	3	36	3	1		
11	Tynaarlo	323	17		1			
12	Westerveld	X	X					
		857	**39**	**217**	**4**	**2**	**0**	**2**

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Projecten	Maatwerkmethode/ ruimte voor ruimte	Plaatsingsadviezen windturbines
				Groningen				
1	Eemsdelta	438	77	62	16	1	3	11
2	Het Hogeland	440	57		3			16
3	Groningen	*	*			2		5
4	Midden-Groningen	312	*	23	2	2		1
5	Oldambt	303	18	31		3		3
6	Pekela	40	*	1				
7	Stadskanaal	116	6	3				
8	Veendam	96	*	11				1
9	Westerkwartier	429	35	4	1	1		6
10	Westerwolde	172	11	10	18	4	3	3
		2346	**204**	**145**	**40**	**13**	**6**	**46**

* eigen commissie **X** niet van toepassing

Jaarrekening 2022 - Balans

Balans in € per 31 december 2022		
ACTIVA	31/12/2022	31/12/2021
Immateriële vaste activa		
Software	64.362	62.225
	64.362	*62.225*
Materiële vaste activa		
Terreinen en gebouwen	624.874	517.809
Inrichtingskosten	30.698	32.626
Kantoorinventaris	21.055	25.156
	676.627	*575.591*
Financiële vaste activa		
Participaties	0	10.000
	0	*10.000*
Vorderingen		
Debiteuren	140.346	51.166
Belastingen en sociale lasten	0	6.302
Overige vorderingen en overlopende activa	235.359	205.455
	375.705	*262.923*
Liquide middelen		
Banken	1.550.500	1.582.059
	1.550.500	*1.582.059*
	2.667.194	2.492.798

Balans in € per 31 december 2022		
PASSIVA	31/12/2022	31/12/2021
Eigen vermogen		
Kapitaal	1.937.474	1.815.404
Bestemmingsreserves	196.176	140.427
	2.133.650	*1.955.831*
Kortlopende schulden		
Crediteuren	52.207	65.720
Belastingen en sociale lasten	109.755	125.285
Overige schulden en overlopende passiva	371.582	345.962
	533.544	*536.967*
	2.667.194	2.492.798

Bij de jaarrekening is een goedkeurende verklaring door de accountant afgegeven.

Jaarrekening 2022 - Staat van baten en lasten in €

Baten	Jaarrekening 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021	Begroting 2021
BATEN				
Opbrengsten	1.879.518	1.765.000	1.834.707	1.790.000
Opbrengsten projecten	661.955	580.000	644.745	540.000
Incidentele opbrengsten	3.003	0	0	0
	2.544.476	*2.345.000*	*2.479.452*	*2.330.000*
	2.544.476	2.345.000	2.479.452	2.330.000

Bij de jaarrekening is een goedkeurende verklaring door de accountant afgegeven.

Lasten	Jaarrekening 2022	Begroting 2022	Jaarrekening 2021	Begroting 2021
LASTEN				
Personeelskosten	897.562	966.800	957.189	965.500
Huisvestingskosten	52.081	41.000	51.363	43.000
Kantoorkosten	81.649	98.500	81.671	65.500
Algemene kosten	226.177	145.000	187.300	140.500
Kosten overige opbrengsten	408.509	440.000	398.025	435.000
Kosten projecten	635.573	565.000	629.479	590.000
Afschrijvingen	52.512	53.000	32.729	32.500
	2.354.063	*2.309.300*	*2.337.756*	*2.272.000*
Bedrijfsresultaat	**190.413**	**35.700**	**141.696**	**58.000**
Rente baten en lasten ( )	(2.594)	(5.000)	(4.561)	0
Bijzondere baten en lasten ( )	(10.000)	0	0	0
	(12.594)	*(5.000)*	*(4.561)*	0
Resultaat bestemmingsreserves	**177.819**	**30.700**	**137.135**	**58.000**
Mutaties in de reserves Libau				
Mutatie onderhoudsreserve	5.454	7.500	10.000	7.500
Mutatie reserve WW-verplichtingen	50.000	0		0
Mutatie jubileumreserve	10.000	0		0
Mutatie Steunpuntreserve	(9.705)	0	(1.980)	0
	55.749	*7.500*	*8.020*	*7.500*
Resultaat na bestemmingsreserves Libau	**122.070**	**23.200**	**129.115**	**50.500**

Waarderingsgrondslagen 2022

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening
Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 640 Organisaties zonder winststreven. De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd.

Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Financiële instrumenten
Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als financiële derivaten verstaan. In de toelichting op de onderscheiden posten van de balans wordt de reële waarde van het betreffende instrument toegelicht als die afwijkt van de boekwaarde.

Indien het financiële instrument niet in de balans is opgenomen wordt de informatie over de reële waarde gegeven in de toelichting op de “Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen”.

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost. Stichting Libau OCE beschikt hoofdzakelijk over primaire financiële instrumenten.

Schattingen
Om de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening te kunnen toepassen, is het nodig dat het bestuur van de Stichting zich over verschillende zaken een oordeel vormt, en dat het bestuur schattingen maakt die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Immateriële vaste activa
De immateriële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Materiële vaste activa
De materiële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Financiële vaste activa
Kapitaalbelangen in vennootschappen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd op kostprijs.

Vorderingen
De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Pensioenen
Het pensioen van de werknemers is verzekerd bij het bedrijfstakpensioenfonds ABP.
De pensioenregeling is een ‘defined benefit’-regeling op basis van middelloon. De pensioenaanspraken zijn gegarandeerd met voorwaardelijke indexatie. Indexatie van pensioenaanspraken is afhankelijk van de financiële positie van ABP.

De aan ABP verschuldigde pensioenpremies worden als last in de winst- en verliesrekening verantwoord. De in het boekjaar aan ABP verschuldigde, maar nog niet aan ABP voldane pensioenpremies worden als (pensioen)verplichting op de balans opgenomen.

Libau heeft naast de jaarlijks verschuldigde pensioenpremies geen juridische verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen, indien sprake is van een financieel tekort bij ABP. Om deze reden worden alleen de op een periode betrekking hebbende verschuldigde pensioenpremies in die periode ten laste van het resultaat gebracht. Het ABP had ultimo het boekjaar een beleidsdekkingsgraad van 118,6%.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Bij de bepaling van het exploitatieresultaat gelden de volgende beginselen: lasten (en baten) zijn toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Opbrengsten

Onder opbrengsten wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor verleende diensten of verkochte goederen, verminderd met verleende kortingen. De subsidies worden tegen het verrekende bedrag opgenomen.

Bedrijfskosten

De bedrijfskosten worden bepaald op basis van historische uitgaafprijzen verminderd met de ontvangen kortingen en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden berekend door middel van de vaste percentages van de aanschaffingswaarde op basis van de verwachte economische levensduur.

Onderhoudskosten

De componentenmethode wordt toegepast voor de verwerking van onderhoudskosten.

Colofon

Uitgave

Libau, dé onafhankelijke adviesorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe.
Dit jaarverslag is tot stand gekomen met tekst en interviews door medewerkers en trainees van Libau. De interviews zijn uitgewerkt door Kees de Graaf (Studio Platz).

Fotoverantwoording

Dank aan alle personen en organisaties die toestemming hebben verleend voor het gebruik van hun beeldmateriaal.

Libau heeft voor deze publicatie en de bijlage geprobeerd alle rechthebbenden van de getoonde afbeeldingen op te sporen en hun toestemming te vragen voor opname in deze publicatie en bijbehorende bijlage. Wanneer iemand meent enig recht te kunnen doen gelden op een gepubliceerde afbeelding, neem dan contact op met Libau.

Foto voor- & achterkant
Foto: Ronald Zijlstra Fotografie
Architect: +PEIL Bureau voor Architectuur en Stedenbouw
Vergroting van een keuterboerderijtje in Paterswolde, gemeente Tynaarlo

Tekeningen
DoornRoos Imagineers - Marieke van Doorn

Vormgeving

De Merkstudio

Druk

Zalsman Groningen

© Libau
September 2023

Een unieke projectenkaart

Als bijlage bij dit jaarverslag 2022 zit een kaart met een overzicht van een groot aantal projecten in Groningen en Drenthe. Een toekomstbestendige leefomgeving vraagt om slimme keuzes binnen de vele opgaven in de regio.

De projectenkaart geeft een mooi overzicht van alle plannen, projecten en activiteiten waaraan de Libau-organisatie in de provincies Groningen en Drenthe heeft bijgedragen. De opgaven en oplossingen zijn heel divers en hebben allemaal invloed op de kwaliteit van onze leefomgeving.

Tip:
Vraag de projectenkaart aan en hang deze op een mooie plek ter inspiratie.

Vraag de projectenkaart aan

De kaart is - zolang de voorraad strekt - te bestellen via info@libau.nl.

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

LIBAU. VOOR DE SAMENLEEFOMGEVING.

WWW.LIBAU.NL